

Lesvoorbereidingsformulier

Onderwijsvorm: havo 3

Datum: 10-12-2025

Aanvangsuur: 1^e (8.30-9.20 uur)

Lesonderwerp: Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Lestitel: Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Lesbepalende probleemstelling: Welke landen hebben bijgedragen aan de slavernij en op welke wijze?

Algemene lesdoelstellingen leerlingen

Doelen:

- Leerling kan het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel in eigen woorden beschrijven.
- Leerling kan verband leggen tussen historische gebeurtenissen en gegevens in een tabel.
- Leerling kan het verschil uitleggen tussen relatieve en absolute getallen.

Na te streven attitudes: De leerling begrijpt de deelname van Europese landen aan de slavernij en kan dit toelichten aan de hand van cijfers en zo achteraf de situatie beter beoordelen.

Algemene lesdoelstellingen docent

Doelen:

De docent is in staat een Actief Historisch Denken opdracht zoals Levende Grafiek succesvol in te brengen en zorgt ervoor dat leerlingen door een goede instructie de opdracht kunnen voltooien.

Bibliografie

- gebruikte handboek(en), bronnenboek(en), atlas(sen):
- Aardema, A. (red). 2011. *Leerlingen construeren het verleden. Actief Historisch Denken 3*, Nijmegen. Daaruit Levende Grafiek *Trans-Atlantische slavenhandel (1600-1850)*, 152-163.
- Postma, J. 2003. *The Atlantic slave trade*, Gainesville.
- Benjamin, T. 2009. *The Atlantic world. Europeans, Africans, Indians and their shared history*, New York.

Bijlagen bij de lesvoorbereiding

- Opdrachtblad: tabel trans-Atlantische slavenhandel
- Opdrachtblad: gebeurtenissen/uitspraken
- Vragenblad
- Trans-Atlantische slavenhandel (antwoordmodel)
- Vragenblad (antwoordmodel)

Lesstructuur

Lestitel:

<i>Fasering Timing</i>	<i>sleutelbegrippen</i>	<i>Leerinhouden (kort) (Activiteiten leraar) + aangebrachte begrippen</i>	<i>Werk- en (Activiteiten leerlingen) groeperingsvormen</i>	<i>Media, nodig in de les</i>
Inleiding Fase 0-1	Juiste niveau leerstof Voorbereiden en aandacht richten op lesdoelen	Levende Grafiek – trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850. Hoe: uitspraken over slavenhandel koppelen aan tabel. Waarom: statistieken worden veel gebruikt en zijn daarom belangrijk.	De leerling ziet het lesdoel op het bord staan en luistert naar de inleiding van de docent.	(Digi)bord, stiften, pen en papier, hand-en werkboek, studiewijzer
Fase 2	Zichtbaarheid Succes Kennis van resultaten Interesse en veiligheid Leerlingen voorzien van informatie	Directe instructie: (5 min) - Uitdelen tabel met gegevens slavenhandel 1600-1850. - Gegevens bestuderen en uitspraken lezen - Overleg is toegestaan	De leerling luistert aandachtig naar de directe instructie.	(Digi)bord, stiften, pen en papier, hand-en werkboek, studiewijzer
Fase 3	Individuele aanspreekbaarheid Zichtbaarheid Veiligheid/interesse Kennis van resultaten Nagaan of de uitleg is begrepen	De docent spreekt verschillende leerlingen onverwachts aan met de vraag of zij de opdracht begrepen hebben (5 min)	Leerling bevestigt de uitleg door deze correct te herhalen.	(Digi)bord, stiften, pen en papier, hand-en werkboek, studiewijzer
Fase 4-5	Individuele aanspreekbaarheid Zichtbaarheid Veiligheid/interesse Kennis van resultaten Individueel/samenwerken	Eerste twee uitspraken worden door de docent met de klas besproken als oefening. Daarna volgt de docent de klas die nu in duo's aan de slag gaat.	Leerlingen werken in duo's. Zij moeten hun argumentatie vastleggen, met daarbij de opmerkingen dat sommige beschrijvingen op meerdere plaatsen kunnen in de tabel. Na de uitwisseling van de antwoorden volgt de klassikale bespreking. (30 min)	(Digi)bord, stiften, pen en papier, hand-en werkboek, studiewijzer

Fase 6	Afronding van de les	De docent deelt het vragenblad voor de leerling uit als afsluiting,	Als afsluiting krijgen de leerlingen een vragenblad met vragen waarbij de grafiek wordt gekoppeld aan de kennis in het boek en de vorige les (PowerPoint). (10)	(Digi)bord, stiften, pen en papier, hand-en werkboek, studiewijzer
Opmerkingen lesverloop:				

Trans-Atlantische slavenhandel (1600-1850)

In een periode van drie eeuwen zijn miljoenen slaven van Afrika over de Atlantische Oceaan vervoerd. In deze opdracht bestuderen leerlingen het verloop van deze handel en welke bijdrage verschillende landen hieraan hebben geleverd.

Onderwerp

Het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel.

Activiteit

Uitspraken over de slavenhandel koppelen aan gegevens in een tabel over het verloop van de slavenhandel.

Tijdsduur

50 minuten

Doelen

- Leerling kan het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel in eigen woorden beschrijven.
- Leerling kan verband leggen tussen historische gebeurtenissen en gegevens in een tabel.
- Leerling kan het verschil uitleggen tussen absolute en relatieve getallen.

Kenmerkende aspecten

Uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden trans-Atlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme.

Beginsituatie

De slavenhandel is in de klas nog niet behandeld, andere kenmerkende aspecten uit de 17e en 18e eeuw zijn wel al aan bod geweest.

Voorbereiden

Kopieer voor iedere leerling de opdrachtbladen en een vragenblad.

Instrueren

Wat: Vandaag gaan we het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel bestuderen.

Hoe: Uitspraken over de slavenhandel koppelen aan cijfers in een tabel.

Waarom: Statistieken (dus ook tabellen) worden vaak gebruikt en misbruikt. Het is dus belangrijk deze goed te kunnen bestuderen.

Uitvoeren

- Doe de eerste uitspraak gezamenlijk met de klas.

- Laat de leerlingen de opdracht in duo's uitvoeren.
- Bespreek de wijze van aanpak.
 - Wat betekent de uitspraak voor de slavenhandel?
 - Om welke landen gaat het?
 - Waar gebeurt dit in de grafiek?
 - Staan er nog signaalwoorden of begrippen die iets zeggen over de tijd waarin het gebeurde?
- Vervolgens maken de leerlingen de vragen op het vragenblad waarin kennis uit de les gekoppeld wordt aan het schoolboek en de exameneisen.

Nabespreken

Wat: Welke uitspraak vind je moeilijk te plaatsen?

Hoe: Hoe verloopt de slavenhandel van de Republiek?

Hoe: Hoe kun je de volgorde van uitspraak bepalen?

Waarom: Bestudeer nu nogmaals de getallen in de grafiek, wat valt je op? In het algemeen wordt de 18e eeuw als het hoogtepunt voor de slavenhandel beschouwd. In hoeverre is deze constatering terecht? In hoeverre was de Nederlandse bijdrage aan de slavenhandel groot?

Vervolg

In het dagelijks leven wordt veel gebruikt gemaakt van getallen en cijfers op argumenten kracht bij te zetten. De betekenis van een getal is echter afhankelijk van de context. Tevens zullen in de toets en het CE regelmatig vragen worden gesteld aan de hand van tabellen en grafieken.

Doelen

- Leerling kan het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel in eigen woorden beschrijven.
- Leerling kan het verband uitleggen tussen de opkomst van de verlichting en het einde van de slavenhandel.
- Leerling kan het verloop van de rol van de Republiek in de slavenhandel in eigen woorden omschrijven.
- Leerling gegevens uit een tabel aflezen.
- Leerling kan verband leggen tussen historische gebeurtenissen en gegevens in een tabel.
- Leerling kan het verschil uitleggen tussen absolute en relatieve getallen.

Kenmerkende aspecten

Uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden trans-Atlantische slavenhandel, en de opkomst van het abolitionisme.

Beginsituatie

Aan de hand van de opdracht maken leerlingen kennis met het verloop van de slavenhandel. Het kenmerkend aspect is in de les nog niet behandeld. In de opdracht wordt voorkennis verondersteld van de geschiedenis van de 17e en 18e eeuw. Begrippen als mercantilisme en de Republiek worden als bekend verondersteld. Bij de opdracht wordt er dus van uitgegaan dat de trans-Atlantische slavenhandel als laatste kenmerkende aspect van de 18e eeuw wordt behandeld. De opdracht kan zonder deze voorkennis ook worden uitgevoerd, maar dit zal het lastiger maken voor de leerling. Daarnaast is het van belang dat de leerling een beeld heeft van de kaart van de wereld na de ontdekkingsreizen uit de 16e eeuw.

Binnen geschiedenis wordt soms gebruik gemaakt van tabellen en grafieken. Specifieke aandacht voor het gebruik van tabellen is er echter weinig. Bij de opdracht is daar dan ook van uitgegaan.

Vorbereiden

Kopieer voor iedere leerling de opdrachtenbladen en het vragenblad.

Instrueren

Wat gaan we doen?

Vandaag gaan we het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel bestuderen.

Hoe gaan we het doen?

Julie krijgen een tabel met gegevens van de slavenhandel tussen 1600 en 1850. Bestudeer de gegevens en lees de gebeurtenissen/uitspraken. Elke uitspraak past bij een periode in de tabel. Tijdens het maken van de opdracht mag je met je buurman of buurvrouw overleggen.

Waarom doen we dit?

Statistieken (grafieken en tabellen) worden in het dagelijks leven veel gebruikt. Vaak worden gegevens misbruikt of verkeerd gepresenteerd onder het mom van objectiviteit. Het bestuderen en gebruiken van tabellen en grafieken is dus een belangrijke oefening.

Uitvoeren

Deel de tabel uit en neem dit met de leerlingen door. Voor sommige klassen zullen de getallen overdonderend en misschien demotiverend zijn. Daarom is het aan te raden met de klas de eerste, en eventueel ook de tweede, gebeurtenis/uitspraak samen te doen. Bespreek met de leerlingen vooral waar ze op moeten letten bij het plaatsen van een uitspraak. Hiervoor kunnen de volgende vragen gebruikt worden die door de leerlingen worden beantwoord:

- Engeland en Frankrijk sluiten een verdrag om illegale handel tegen te gaan. Wat betekent dit verdrag voor de slavenhandel? (Antwoord: Die loopt terug.)
- Waar gebeurt dit in de grafiek? (Antwoord: De twee laatste perioden, dus daar moeten we tussen kiezen.)
- Welke informatie staat er nog meer in de uitspraak? (Antwoord: Het verdrag gaat om het bestrijden van illegale handel. De handel is dus al afgeschaft.)
- Waar moet de uitspraak dus geplaatst worden? (Antwoord: In de laatste periode.)

Dan kan met de leerlingen gesproken worden over de aanpak van de opdracht. Hoe kun je nu te werk gaan? Waar moet je op letten?

- Over welke landen gaat het?
- Welk effect heeft de uitspraak/gebeurtenis op de slavenhandel van die landen?
- Zitten er signaalwoorden of kenmerken in de uitspraak die op een volgorde wijzen of die in de tijd te plaatsen zijn?

Vervolgens gaan de leerlingen in duo's aan de slag. Benadruk dat leerlingen hun argumentatie vastleggen. Sommige beschrijvingen kunnen op meerdere plaatsen in de tabel. Na de uitwisseling van de antwoorden tussen de duo's volgt een klassikale nabespreking. Als afsluiting krijgen de leerlingen een vragenblad met vragen waarbij de grafiek wordt gekoppeld aan de kennis in het boek.

Nabespreken

De nabespreking kan worden gericht op de inhoud, het proces of het doel van de opdracht. Gezien de beperkte tijd die er meestal is, kan het beste gekozen voor drie of vier vragen voor de nabespreking. Verdeel deze vragen over de onderdelen, inhoud (Wat?), proces (Hoe?) en doel (Waarom?). Bij de opdracht is een vragenblad gevoegd. Sommige vragen staan hieronder ook als richtvraag geformuleerd. Als de nabespreking klaar is, kunnen de leerlingen de vragen op het vragenblad ma-

ken. Het vragenblad legt een koppeling tussen de tabel en de leertekst in het boek. Als er te weinig tijd in de les is, kan het blad natuurlijk ook als huiswerk worden opgegeven.

Wat?

In de tabel moeten tien uitspraken worden geplaatst. Elke uitspraak uitgebreid nabespreken kost veel tijd. Sommige uitspraken zijn voor de leerlingen redelijk makkelijk te plaatsen, zoals uitspraken 6 en 9. Andere uitspraken roepen meer vragen op. Zo kunnen uitspraken 3 en 10 onderling worden uitgewisseld. Hetzelfde geldt voor uitspraken 2 en 7. Door het bespreken van een van beide uitspraken wordt het plaatsen van de andere uitspraak makkelijker voor de leerlingen. Er kan dus ook voor gekozen worden slechts een aantal uitspraken te bespreken. Welke uitspraken besproken worden kan afhangen van de behoefte van de leerling, of er kan door de docent van te voren een selectie worden gemaakt. In drukke, weinig taakgerichte klassen is een bespreking van uitspraak na uitspraak aan te bevelen. Leerlingen willen dan graag het goede antwoord weten. Dit kan door uit te gaan van de perioden in de tabel of door de volgorde van de uitspraken langs te lopen.

Richtvragen:

- Welke uitspraak hoort bij periode A (etc.)?
- Over welke uitspraak hadden jullie het meeste discussie?
- Hoe verloopt de slavenhandel van de Republiek?
- Aan het einde van de 18e eeuw groeit het verzet in Europa tegen de handel in en bezit van slaven. Door welke andere ontwikkeling in de 18e eeuw is dit groeiend verzet te verklaren?

Hoe?

Afhankelijk van de instructie kan aandacht worden besteed aan het proces in de nabespreking. Als de opdracht grotendeels samen met de klas is gemaakt, is het mogelijk dit onderdeel van de nabespreking over te slaan.

Richtvraag:

- Hoe kun je de volgorde bepalen?
 - Uitspraak over verloop slavenhandel (opkomst, hoogtepunt, einde)
 - Koppelen aan kenmerkende aspecten (ontdekkingsreizen, absolutisme, democratische revoluties)
 - Kennis van bepaalde gebeurtenissen, bijvoorbeeld de Amerikaanse strijd om onafhankelijkheid (1776).

Waarom?

De nabespreking bij dit onderdeel richt zich vooral op het doel van de opdracht.

Richtvragen:

- Bestudeer nu nogmaals de getallen in de grafiek, wat valt je op?
 - Wat leerlingen opvalt is het grote aantal slaven dat Portugal heeft vervoerd en het lage aantal van de VS. Ongeveer 40% van de slaven van de trans-Atlantische slavenhandel kwam in Brazilië terecht, een kolonie van Portugal (Postma 10). De slaven werkten in de goudmijnen en met name op koffieplantages. Dat verklaart het enorme aandeel van de Portugezen. Door de rol van de slavernij tijdens de Amerikaanse burgeroorlog en de discriminatie van zwarten denken veel leerlingen dat de Amerikanen veel slaven hebben vervoerd.
- In het algemeen wordt de 18e eeuw als het hoogtepunt voor de slavenhandel beschouwd. In hoeverre is deze constatering terecht?
 - Veel landen deden mee aan de slavenhandel en het grootste aantal slaven werd in die tijd vervoerd. Maar in de periode 1800-1850 bleef het aantal slaven dat werd vervoerd ongeveer op hetzelfde peil, alleen waren Spanje en Portugal nu nog de enige landen.
- In hoeverre was de Nederlandse bijdrage aan de slavenhandel groot?
 - Andere landen vervoerden relatief gezien veel meer mensen. Nederland is verantwoordelijk voor ongeveer 5% van de handel.
 - Nederland is een klein land. Landen als Frankrijk, Engeland en Spanje zijn veel groter. Dat zij meer slaven vervoeren is misschien dan niet zo vreemd.
 - Nederland heeft in de tijd van de Republiek ongeveer 500.000 slaven vervoerd. Dat zijn veel mensen waar Nederland verantwoordelijk voor is.
- Wat leert ons dit over het gebruik van getallen en statistieken?
 - De manier waarop een getal over de manier waarop het gelezen wordt. Een getal als 5% lijkt heel weinig, maar 500.000 mensen is toch wel veel. Ook kun je getallen niet zomaar met elkaar vergelijken. Zo is Spanje of Engeland een veel groter land met meer inwoners dan bijvoorbeeld Nederland.
- Waarom gebruiken we deze opdracht over de slavenhandel en zet ik het verloop van de slavenhandel niet op het bord?
 - Zo onthoud je het beter.
 - Door de getallen is het mogelijk bepaalde uitspraken te onderbouwen of tegen te spreken.

Evaluatie

De opdracht maakt duidelijk dat leerlingen vaak te snel lezen waardoor ze belangrijke informatie over het hoofd zien. Zoals uitspraak 3 waarin sprake is van indiaanse slaven. Leerlingen missen deze aanwijzingen waardoor ze de uitspraken verkeerd interpreteren. Om dit te voor-

komen kan de leerlingen de opdracht gegeven worden om woorden of begrippen die iets zeggen over de ontwikkeling van de slavenhandel te onderstrepen. Dit helpt ze beter te lezen.

Zoals bij de instructie is aangegeven vinden sommige klassen de tabel overdonderend en raken ze snel gedemotiveerd. Voor deze klassen is het ook mogelijk om de opdracht in tweeën te delen. Uitspraak 1 samen, 2 t/m 4 individueel/in duo's met eventueel een tussenbespreking. Daarna uitspraak 5 weer samen en 6 t/m 10 weer individueel/in duo's. Hierdoor verdwijnt het puzzelelement aangezien de eerste 5 antwoorden dan al als goed worden beschouwd. Het geeft de leerlingen echter wel meer zelfvertrouwen. Een dergelijke aanpak is voor een zwakke 4 havo-klas zeker aan te raden.

Vervolg

In het dagelijks leven wordt veel gebruik gemaakt van getallen en cijfers om argumenten kracht bij te zetten. De betekenis van een getal is echter afhankelijk van de context. Natuurlijk heeft de Republiek relatief minder slaven vervoerd, maar het is ook een kleiner land dan bijvoorbeeld Frankrijk, Engeland of Spanje. Daarnaast zijn 500.000 slaven nog steeds heel veel mensen. Zo zie je dus dat de manier waarop een cijfer wordt gepresenteerd heel erg afhankelijk kan zijn van het standpunt. Bij geschiedenis en het examen spelen grafieken en tabellen ook vaak een belangrijke rol. Op de toets en het examen zullen ook vragen worden gesteld aan de hand van grafieken en tabellen.

Methoden

Het thema van de slavenhandel wordt in alle methodes behandeld. Daarbij komen de begrippen plantages, driehoekshandel, trans-Atlantische slavenhandel en abolitionisme vrijwel overal aan bod.

Memo: hoofdstuk 7 par. 2.1.

Slavenhandel wordt behandeld in het licht van de geschiedenis van de VS. Plantages en driehoekshandel worden kort aangestipt. Het abolitionisme wordt wel kort vermeld maar er is verder geen aandacht voor het proces richting afschaffing van de slavernij.

Feniks: hoofdstuk 7 par.1.

In de methode wordt de slavenhandel gekoppeld aan de moderne term globalisering. De leertekst geeft een beschrijving van de ontwikkeling. De opdracht biedt een goede onderbouwing bij de beschrijving van de leertekst.

Sprekend Verleden: hoofdstuk 4 par. 10 en hoofdstuk 6 par. 7.

In de methode wordt de trans-Atlantische slavenhandel in groter verband geplaatst. Slavernij is van alle tijden. De leertekst zelf besteedt weinig aandacht aan de slavernij. De slavenhandel wordt kort beschreven in een tijdvak-

overschrijdend thema. Hierbij is aandacht voor het ontstaan van de grootschalige slavenhandel en de dominantie van de Portugezen. Het begrip driehoekshandel komt hierbij niet aan bod. Het abolitionisme wordt in een van de volgende hoofdstukken apart behandeld.

Geschiedenis Werkplaats: hoofdstuk 7 par. 4. Globale beschrijving vanaf het ontstaan tot het einde van de trans-Atlantische slavenhandel. Deze beschrijving ondersteunt de gegevens in de tabel van de opdracht. Ook is er in de tekst aandacht voor de slavenhandel van de Spanjaarden en Portugezen.

Werkmateriaal

Opdrachtblad: tabel trans-Atlantische slavenhandel

Opdrachtblad: gebeurtenissen/uitspraken

Vragenblad

Trans-Atlantische slavenhandel (antwoordmodel)

Vragenblad (antwoordmodel)

Literatuur

J. Postma, *The Atlantic slave trade* (Gainesville 2003).

T. Benjamin, *The Atlantic world. Europeans, Africans, Indians and their shared history* (New York 2009).

Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Opdrachtblad

In de periode 1500 tot 1867 zijn miljoenen Afrikanen via schepen als slaaf naar de Nieuwe Wereld vervoerd. Ze moesten daar werken in mijnen en op de plantages. In de onderstaande tabel is te zien welke landen de slaven verhandelden en hoeveel slaven ze vervoerden in de periode 1600 tot 1650.

Tabel: Nationaliteit van de slavenschepen en het aantal slaven dat zij vervoerden.

Nr.		Spanje	Portugal	Engeland	Neder-land	Verenige Staten ¹	Frankrijk	Totaal
	A. 1601 ² -1625	83.496	267.519	0	1.829	0	0	352.844
	B. 1626-1650	44.313	201.609	33.695	31.729	824	1.827	313.998
	C. 1651-1675	12.601	244.793	122.367	100.526	0	7.125	487.412
	D. 1676-1700	5.860	297.272	272.200	85.847	3.327	29.484	693.990
	E. 1701-1725	0	474.447	410.597	73.816	3.277	120.939	1.083.076
	F. 1726-1750	0	536.696	554.042	83.095	34.004	259.095	1.466.932
	G. 1751-1775	4.239	528.693	832.047	132.330	84.580	325.918	1.907.807
	H. 1776-1800	6.415	673.167	748.612	40.773	67.443	433.061	1.969.471
	I. 1801-1825	168.087	1.160.601	283.959	2.669	109.545	135.815	1.860.676
	J. 1826-1850 ³	400.728	1.299.969	0	357	1.850	68.074	1.770.979
	Totaal	725.739	5.684.776	3.257.519	552.971	304.850	1.381.338	11.907.182

Uit: The Trans-Atlantic slave trade database (www.slavevoyages.org)

Opdracht

- Bestudeer de bovenstaande tabel.
- Lees de gebeurtenissen op de volgende bladzijde.
- Bepaal in welke periode een bepaalde gebeurtenis hoort.
- Zet de cijfers van de gebeurtenissen op de juiste plaats in de linkerkolom van de tabel. Bij elke periode van 25 jaar hoort één cijfer. Beargumenteer waarom je een bepaald cijfer op een bepaalde plek in de tabel plaatst.
- Schrijf je argumentatie op het opdrachtblad.

¹ Hier wordt bedoeld de Engelse kolonies in Noord-Amerika en het later gevormde land de Verenigde Staten.

² Het eerste grote slaventransport, met 250 slaven aan boord, arriveerde in 1510 in Hispaniola (tegenwoordig Haïti en Dominicaanse Republiek).

³ Het laatste geregistreerde slavenschip arriveerde in 1867 in Cuba. Daarmee kwam de trans-Atlantische slavenhandel ten einde.

Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Opdrachtblad

Uitspraken

Lees eerst alle uitspraken door voor je aan de opdracht begint.

Uitspraken over slavenhandel:

1. Een aantal landen, waaronder Engeland en Frankrijk, sluit een internationaal verdrag om illegale slavenhandel tegen te gaan. Het verdrag geeft de landen toestemming elkaars schepen te doorzoeken.
.....
.....
2. Suiker wordt ontdekt als succesvol exportproduct. Onder leiding van kapitein Cornelis Cornelisz voert het Schip de *Zwarte Arend* in korte tijd vier geslaagde transporten van Elmina (Afrika) naar Pernambuco (Brazilië). In de pas veroverde kolonie is een tekort aan slaven voor de plantages.
.....
.....
3. Maatregelen om het gebruik van indiaanse slaven tegen te gaan hebben effect in de Portugese koloniën.
.....
.....
4. Mercantilisme in Frankrijk en Engeland en oorlogen met verschillende Europese landen tasten de machts- en handelspositie van de Republiek aan.
.....
.....
5. De Engelse marine heerst op de oceanen.
.....
.....
6. De abolitionist William Wilberforce houdt in het Engelse parlement een vurig pleidooi voor het afschaffen van de slavenhandel, en met succes. Engeland verbiedt de handel in slaven. De VS en Nederland volgen niet lang daarna.
.....
.....
7. Kapitein Barent Harmensz Voogt arriveert met zijn schip de *Jupiter* in de onlangs verkregen kolonie Suriname. In de kolonie schieten de plantages voor koffie, tabak en suiker uit de grond.
.....
.....
8. In de Engelse koloniën in Noord-Amerika (o.a South Carolina en Virginia) groeit het aantal plantages fors, met name tabak, rijst en indigo worden op grote schaal verbouwd.
.....
.....
9. Engeland raakt in conflict met de koloniën in Noord-Amerika. Een jarenlange onafhankelijkheidsstrijd is het gevolg.
.....
.....
10. In de Portugese kolonie Brazilië wordt goud ontdekt.
.....
.....

Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Vragenblad

1. Het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel wordt vaak als volgt geperiodiseerd: 17e eeuw opkomst, 18e eeuw bloei, 19e eeuw einde van de slavenhandel. Formuleer op basis van gegevens uit de tabel een argument voor en een argument tegen deze periodisering. Zet tussen haakjes de nummers van de gebeurtenissen die hierbij horen.
Argument voor:
.....
.....
Argument tegen:
.....
.....
2. In de periode 1600-1625 vallen twee zaken op.
 - De slavenhandelaren zijn vooral van Spaanse en Portugese afkomst.
 - De Portugezen verhandelen beduidend meer slaven dan de SpanjaardenGeef voor beide constatering een verklaring.
.....
.....
.....
3. De trans-Atlantische handel maakte onderdeel uit van de zogenaamde driehoekshandel. Zoek eventueel in je boek de betekenis van dit begrip op. Leg het begrip driehoekshandel uit aan de hand van de opdracht. Zet tussen haakjes de nummers van de gebeurtenissen die hierbij horen.
.....
.....
.....
4. De volgende vragen zijn afkomstig uit het examen havo en vwo 2010, tijdvak 1. In de achttiende eeuw vindt een uitbouw van de Europese expansie plaats. Leg uit welk verband er bestaat tussen de uitbouw van de Europese expansie en de trans-Atlantische slavenhandel. Zet tussen haakjes de nummers van de gebeurtenissen die hierbij horen.
.....
.....
.....
5. De Engelse abolitionisten aan het einde van de achttiende eeuw richtten zich in hun eerste campagnes op de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel, omdat zij verwachtten dat door afschaffing van deze handel het lot van de slaven in Amerika zou verbeteren. Leg uit welke redenering zij daarbij volgden. Zet tussen haakjes de nummers van de gebeurtenissen die hierbij horen.
.....
.....
.....
6. In 2008 werd in Nederland gediscussieerd over de vraag of de Nederlandse regering haar excuses moest aanbieden voor de Nederlandse deelname aan de slavenhandel. Voor- en tegenstanders voor het aanbieden van excuses kunnen deze tabel gebruiken om hun standpunt te onderbouwen. Ontleen aan de tabel voor beide groepen een argument. Zet tussen haakjes de nummers van de gebeurtenissen die hierbij horen.
.....
.....
.....

Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Opdrachtblad (antwoordmodel)

Uitspraak

Antwoord

1.	J.	1826-1850
2.	B.	1626-1650
3.	A.	1600-1625
4.	D.	1676-1700
5.	G.	1751-1775
6.	I.	1801-1825
7.	C.	1651-1675
8.	F.	1726-1750
9.	H.	1776-1800
10.	E.	1701-1725

Uitspraken over slavenhandel:

1. Een aantal landen, waaronder Engeland en Frankrijk, sluit een internationaal verdrag om illegale slavenhandel tegen te gaan. Het verdrag geeft de landen toestemming elkaars schepen te doorzoeken.

Antwoord: J. 1826-1850.

Na het verbod op de slavenhandel in een aantal landen, bleef deze toch enige tijd illegaal bestaan. Vandaar dat de landen de handen ineen sloegen om de handel door eigen handelaren te voorkomen (Postma 17).

2. Suiker wordt ontdekt als succesvol exportproduct. Onder leiding van kapitein Cornelis Cornelisz voert het schip de *Zwarte Arend* in korte tijd vier geslaagde transporten van Elmina (Afrika) naar Pernambuco (Brazilië). In de pas veroverde kolonie is een tekort aan slaven voor de plantages.

Antwoord: B. 1626-1650.

Engelsen, Fransen en de Nederlanders waren in deze periode actief in het veroveren van nieuwe koloniën in het Caribische gebied en het Amerikaanse continent. Veroveringen en heroeringen wisselden elkaar af. Belangrijke veroveringen waren Noord-Brazilië (1630, Nederland), Barbados (Engeland) en Martinique (1635, Frankrijk). De Nederlandse kolonie in Noord-Brazilië kwam in 1654 weer in Portugese handen (Postma 12).

Het Nederlandse schip de Zwarte Arend is terug te vinden in de databank van de website The Trans-Atlantic slave trade database (www.slavevoyages.org).

Van 1640 tot 1644 voerde het schip vier succesvolle transporten uit met gemiddeld 250 slaven aan boord. Veel schepen beperkten zich tot de handel in slaven. Het was voor slavenschepen lucratiever met een leeg ruim terug naar Afrika te varen, dan het ruim vol te laden met plantageproducten en deze af te leveren in Europa. De slavenschepen waren niet goed uitgerust voor dit soort transport.

3. Maatregelen om het gebruik van indiaanse slaven tegen te gaan hebben effect in de Portugese koloniën.

Antwoord: A. 1600-1625.

Leerlingen verwisselen uitspraak 3 en 10 nogal eens. De verklaring dat eerst goud werd ontdekt voordat het gebruik van indiaanse slaven werd verboden is op basis van deze tabel houdbaar, aangezien een leerling niet kan zien wat er voor 1600 gebeurt.

Portugal heeft een monopoliepositie in de slavenhandel tot 1637. Dit is mede te danken aan de Portugese bezittingen langs de Afrikaanse kust. Het verbod op het gebruik van indianen als slaaf was al actief vanaf 1570. Pas vanaf 1600 is de

uitwerking van dit besluit goed waar te nemen en zijn Afrikaanse slaven de primaire werkkraft in de Portugese kolonie Brazilië (Postma blz 8-9).

4. Mercantilisme in Frankrijk en Engeland en oorlogen met verschillende Europese landen tasten de machts- en handelspositie van de Republiek aan.

Antwoord: D. 1676-1700.

Aan het einde van de 17e eeuw waren Engeland en Frankrijk zeer geïnteresseerd om de economische machtspositie van de Republiek over te nemen. De conflicten en problemen die hieruit voortkwamen hadden negatieve gevolgen voor de handel van de Republiek in het algemeen, en de slavenhandel in het bijzonder (Benjamin 473-475).

5. De Engelse marine heerst op de oceanen.

Antwoord: G. 1750-1775.

Dankzij de sterke vloot wist Engeland onder andere concurrent Frankrijk op zee te verslaan. Hierdoor kon de Engelse slavenhandel floreren (Postma 16).

6. De abolitionist William Wilberforce houdt in het Engelse parlement een vurig pleidooi voor het afschaffen van de slavenhandel (1807). Zijn vastberadenheid heeft succes. Engeland verbiedt de handel in slaven. De VS (1808) en Nederland volgen (1814) niet lang daarna.

Antwoord: I. 1801-1825.

Wilberforce is een abolitionist die lange tijd lid van het Engelse parlement is geweest (van 1780 tot 1825). In het parlement voert hij vaak het woord voor de abolitionisten. Wilberforce wordt beschouwd als de drijvende kracht achter de invoering van de wet die de slavenhandel verbiedt (Postma 97 en 98). Engeland toont zich vervolgens een groot voorvechter van de afschaffing van de slavenhandel. Tijdens het Congres van Wenen worden ook andere landen overgehaald, waaronder Nederland en Frankrijk.

De afschaffing van de handel zorgt voor een daling in het aantal slaven bij Engeland en Nederland. In de VS is nog een toename te zien. Dit heeft onder andere te maken met de sterke groei in de vraag naar slaven door de groeiende productie van katoen.

7. Kapitein Barent Harmensz Voogt arriveert met zijn schip *de Jupiter* in de onlangs veroverde kolonie Suriname. In de kolonie schieten de plantages voor koffie, tabak en suiker uit de grond.

Antwoord: C. 1651-1675.

Tijdens de oorlog met Engeland verloor de Republiek de koloniën in het Noorden van Amerika, maar wist Suriname te veroveren. Bij de vrede van Breda (1667) werd besloten de bestaande verdeling te handhaven.

*Het schip *de Jupiter* heeft inderdaad op Suriname gevaren, het meert op 14 februari 1671 aan, met aan boord 391 slaven (64 slaven hadden de reis niet overleefd). Hetzelfde jaar zal het schip nog een lading slaven in Suriname afleveren (www.slavevoyages.org).*

8. In de Engelse koloniën in Noord-Amerika (o.a. South Carolina en Virginia) groeit het aantal plantages fors, met name tabak, rijst en indigo worden op grote schaal verbouwd.

Antwoord: F. 1726-1750 (Benjamin 399, 482).

De groei van plantages impliceert een groeiende vraag naar slaven. Bij deze uitspraak is de vraag wat wordt bedoeld met fors, betreft dat relatieve of absolute aantallen. Drie periodes komen in aanmerking, 1726-1750, 1751-1775 of 1801-1825. De eerste periode zal overblijven als alle uitspraken geplaatst zijn.

9. Engeland raakt in conflict met de Amerikaanse kolonie. Een jarenlange onafhankelijkheidsstrijd is het gevolg.

Antwoord: H. 1776-1800.

Als gevolg van de onafhankelijkheidsstrijd kwam de slavenhandel van de VS en Engeland onder druk te staan (Postma 16). Daling van de slavenhandel van de VS en Engeland vindt plaats in de perioden 1776-1800 en 1826-1850. De onafhankelijkheidsstrijd vond plaats tussen 1776 en 1783. Leerlingen die deze kennis niet reproduceren, kunnen de juiste plaats ook afleiden uit de tabel. In de periode 1826-1850 is sprake van afschaffing van de handel, daar is hier nog geen sprake van. Uitspraak 1, die klassikaal is besproken, staat al op die plaats.

10. In de Portugese kolonie Brazilië wordt goud ontdekt.

Antwoord: E. 1701-1725.

In 1690 wordt goud ontdekt in Brazilië. Om het goed uit de mijnen te halen worden de aanvoer van slaven uit Afrika opgevoerd. Het duurt enige jaren voor de ontdekking van het goud effect heeft op de aanvoer van slaven.

Trans-Atlantische slavenhandel 1600-1850

Vragenblad (antwoordmodel)

1. Het verloop van de trans-Atlantische slavenhandel wordt vaak als volgt geperiodiseerd: 17e eeuw opkomst, 18e eeuw bloei, 19e eeuw einde van de slavenhandel. Formuleer op basis van gegevens uit de tabel een argument voor en een argument tegen deze periodisering.
 - *Argument voor: De perioden van opkomst en bloei zijn de in de tabel terug te zien. In de periode van 1800-1850 komt de slavenhandel door de opkomst van het abolitionisme steeds meer onder druk te staan.*
 - *Argument tegen: In de periode 1800-1850 neemt de slavenhandel nog niet af, Portugal neemt het van andere landen over. Het totale aantal slaven is nog weinig veranderd.*
2. In de periode 1600-1625 vallen twee zaken op.
 - De slavenhandelaren zijn vooral van Spaanse en Portugese afkomst.
 - De Portugezen verhandelen beduidend meer slaven dan de Spanjaarden.Geef voor beide constatering een verklaring.

Spanje en Portugal waren de eerste Europese landen die actief op ontdekkingsreizen gingen. Zij hadden op het Amerikaanse continent, de Caribische zee en de Afrikaanse kust in 1600 al veel koloniale nederzettingen.

De Portugezen en de Spanjaarden hadden bij het verdrag van Tordesillas (1494) de wereld onderling verdeeld. De Portugezen hadden als gevolg van dit verdrag de Afrikaanse kust en Brazilië in handen. Ze konden dus vrij eenvoudig slaven aanvoeren.
3. De trans-Atlantische handel maakte onderdeel uit van de zogenaamde driehoekshandel. Zoek eventueel in je boek de betekenis van dit begrip op. Leg het begrip driehoekshandel uit aan de hand van de opdracht.

Vanuit Europa werden nijverheidsproducten naar Afrika gebracht. Daar werden deze verruild voor slaven, goud en ivoor. De slaven werden naar het Amerikaanse continent en de Caribische Zee vervoerd om te werken op de plantages. Op de plantages werd onder andere suiker, koffie, tabak en katoen geproduceerd. Deze producten werden weer naar Europa vervoerd. Zo was de cirkel rond.

In de 18e eeuw verdween deze driehoekshandel gedeeltelijk. Voor de slavenhandelaren was het voordeliger met een leeg schip terug te varen naar Afrika, de slavenschepen waren niet goed ingericht voor het vervoeren van bulkgoederen. Zo was bijvoorbeeld op een slavenschip relatief veel personeel aanwezig.
4. De volgende vragen zijn afkomstig uit het examen havo en vwo 2010, tijdvak 1. In de achttiende eeuw vindt een uitbouw van de Europese expansie plaats. Leg uit welk verband er bestaat tussen de uitbouw van de Europese expansie en de trans-Atlantische slavenhandel.

Het verband tussen de uitbouw van de Europese expansie en de trans-Atlantische slavenhandel is, dat deze expansie plaatsvond in de vorm van plantagekoloniën in (Zuid-) Amerika, waarvoor (steeds meer) slaven uit Afrika nodig waren/die door de slavenhandel economisch succesvol waren/ er in Afrika meer handelsposten moesten worden veroverd/opgericht om van de aanvoer van slaven verzekerd te zijn.

5. De Engelse abolitionisten aan het einde van de achttiende eeuw richtten zich in hun eerste campagnes op de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel, omdat zij verwachtten dat door afschaffing van deze handel het lot van de slaven in Amerika zou verbeteren. Leg uit welke redenering zij daarbij volgden.

Als de trans-Atlantische slavenhandel zou worden afgeschaft, zou er geen aanvoer van nieuwe slaven meer mogelijk zijn, waardoor de slaven op de plantages wel beter behandeld zouden moeten worden (om voldoende arbeidskrachten te houden).

6. In 2008 werd in Nederland gediscussieerd over de vraag of de Nederlandse regering haar excuses moest aanbieden voor de Nederlandse deelname aan de slavenhandel. Voor- en tegenstanders voor het aanbieden van excuses kunnen deze tabel gebruiken om hun standpunt te onderbouwen. Geef voor beide groepen een argument uit de tabel.

Tegenstanders zullen wijzen op het beperkte aandeel in vergelijking met andere landen. Zij zullen dus wijzen op het relatieve aandeel van Nederland, ongeveer 5% van het totaal. Voorstanders zullen wijzen op het absolute getal van ruim 500.000 mensen. Dat is het leed van een groot aantal mensen waar Nederland in de tijd van de Republiek voor verantwoordelijk is geweest.